

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

Juvenilia Paedagogica 2025

Zborník príspevkov

**AKTUÁLNE TEORETICKÉ A VÝSKUMNÉ OTÁZKY
PEDAGOGIKY V KONCEPTOCH DIZERTAČNÝCH PRÁČ
DOKTORANDOV**

Trnavská univerzita v Trnave

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogických štúdií

v spolupráci

s Viedenskou univerzitou

JUVENILIA PAEDAGOGICA

2025

**Aktuálne teoretické a výskumné otázky pedagogiky
v konceptoch dizertačných prác doktorandov**

Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou

konanej dňa 07. 02. 2025

pod záštitou dekanky Pedagogickej fakulty TU v Trnave

EDITOR: doc. PhDr. Andrej RAJSKÝ, PhD.

prof. PhDr. Ing. Blanka KUDLÁČOVÁ,
PhD.

prof. PhDr. Rastislav NEMEC, PhD.

prof. PhDr. Lívia ADAMCOVÁ, PhD.

doc. Ing. Viera PETERKOVÁ, PhD.

doc. Ing. Ildikó PŠENÁKOVÁ, PhD.

doc. PaedDr. Katarína KOTULÁKOVÁ,
PhD.

doc. Mgr. Monika TIHÁNYIOVÁ, PhD.

doc. PaedDr. Nad'a BIZOVÁ, PhD.

doc. Mgr. Martin BRESTOVANSKÝ, PhD.

doc. PaedDr. Martin DOJČÁR, PhD.

doc. PhDr. Božena HORVÁTHOVÁ PhD.

doc. PaedDr. Zuzana HRDLIČKOVÁ, Ph.D.

doc. Mgr. Eva REID, PhD.

doc. PaedDr. Mária BELÁKOVÁ, PhD.

doc. PaedDr. Ľubica PREDANOCYOVÁ,
PhD.

doc. PhDr. Andrej RAJSKÝ, PhD.

PaedDr. Jana BALÁŽOVÁ, PhD.

PaedDr. Ivan ILKO, PhD.

PaedDr. Oľga PAPPOVÁ, PhD.

PaedDr. Janette GUBRICOVÁ, PhD.

Mgr. Michaela KOŠÚTOVÁ GUILAUME,
PhD.

Mgr. Timotej BLAŽEK, Ph.D.

Mgr. Ing. Roman HORVÁTH, PhD.

Mgr. et Mgr. Anna SADOVSKÁ, PhD.

Mgr. Alexandra KOCIANOVÁ, PhD.

PhDr. Lucia KOČIŠOVÁ, PhD.

PhDr. Peter KUSÝ, PhD.

PhDr. Andrea LETAŠIOVÁ, PhD.

Mgr. Kristína LIBERČANOVÁ, PhD.

Mgr. Jana FÚSKOVÁ, PhD.

Mgr. Pavel KNÁPEK, Ph.D.

PhDr. Ivana ŠUHAJDOVÁ, PhD.

Mgr. Marek WIESENGANGER, PhD.

Hlavný recenzent:

Dr. h. c. prof. PhDr. Viktor LECHTA, PhD.

Recenzenti:

Dr.h.c. prof. PhDr. Monika Mačkinová, PhD., prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D., doc. PhDr. Kristína Bosáková, PhD., doc. PhDr. Pavel Zikl, Ph.D., prof. Ing. Hana Šantrůčková, CSc., prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc., prof. PaedDr. Pavol Prokop, DrSc., Mgr. et Mgr. Martin Skutil, Ph.D., doc. Mgr. art. Xénia Bergerová, ArtD., doc. PaedDr. Martina Šipošová, PhD., PhDr. Lucia Pastieriková, Ph.D., prof. PhDr. Mária Potočárová, PhD., doc. PaedDr. Igor Lomnický, PhD., doc. RNDr. Peter Demkanin, PhD., prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD., Dr.h.c. doc. PaedDr. Vladimír Šebeň, PhD., doc. PaedDr. Terézia Harčariková, PhD., Mgr. Martin Dominik Polínek, Ph.D., doc. Mgr. Jiří Kantor, Ph.D., doc. PaedDr. Mária Slavíčková, PhD., Mgr. Tomáš Hubálek, Ph.D., prof. Martin Kudláček, Ph.D., doc. PhDr. Martina Hrozenská, PhD., doc. PhDr. Vojtech Regec, Ph.D., doc. PhDr. Vojtech Rege, Ph.D., PhDr. Iva Mladičová, Ph.D., doc. Ing. Viera Peterková, PhD., doc. Mgr. Karolína Miková, PhD., doc. Mgr. Andrea Mikulášová, PhD., prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD., doc. PhDr. Branislav Malík, CSc., doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD., prof. Dr. György Domokos, PhD., prof. PhDr. Miriam Niklová, PhD., doc. PhDr. Peter Nezník, CSc., doc. Ivan Jančovič, PhD., doc. PhDr. Peter Brnula, PhD.

Redaktori:

Mgr. Alexandra KOCIANOVÁ, PhD., PaedDr. Marek BUBENÍK, Mgr. Tereza ŠIMONČIČOVÁ, Mgr. Veronika STRÍŽENCOVÁ, Mgr. Veronika JAVORKOVÁ

Organizačný výbor konferencie:

Mgr. Alexandra KOCIANOVÁ, PhD., PaedDr. Marek BUBENÍK, Mgr. Tereza ŠIMONČIČOVÁ, Mgr. Veronika STRÍŽENCOVÁ, Mgr. Veronika JAVORKOVÁ, Adriána FILIPOVÁ, Bc. Diana KANIŠČÁKOVÁ, Bc. Nikola RUŽIČKOVÁ, Bc. Matúš MIKULA, Martin RYCHLÝ, Bc. Adam ŠTETKA

Jazyková úprava:

autori

ISBN 978-80-568-0732-3

© TRNAVSKÁ UNIVERZITA, PdF TRNAVA, 2025

OBSAH

ÚVOD.....	6
<i>ELISABETH SATTLER</i> : CO-RESEARCHING EMOTIONS! SPOTLIGHTING ASPECTS OF THE EDUCATIONAL RESEARCH PROJECT "DARING EMOTIONS!" (2024-2027) ON FEELINGS IN EDUCATION AND PROFESSIONALIZATION PROCESS.....	7
<i>I. BABJAKOVÁ</i> : SÚČASNÉ VÝCHODISKÁ NEFORMÁLNEHO VZDELÁVANIA DOSPELÝCH V NÁRODNÝCH DOKUMENTOCH A INICIATÍVACH.....	14
<i>K. BAJTOVÁ</i> : REFLEXE SPECIFICKY UŽÍVANÝCH METOD A FOREM PRO VÝUKU ETICKÝCH TÉMAT UČITELI.....	22
<i>S. BARTÓKOVÁ, P. PROKOP</i> : BEZSTAVOVCE VIAZANÉ NA VODU OČAMI ŽIAKOV: VNÍMANIE A OCHOTA ICH CHRÁNIŤ.....	27
<i>M. BRIDOVÁ</i> : HISTORICKÉ VÝROČIA AKO NÁSTROJ ROZVÍJANIA HISTORICKÉHO MYSLENIA: DIDAKTICKÉ MOŽNOSTI V KONTEXTE ČESKOSLOVENSKÝCH DEJÍN.....	42
<i>D. ČERVEŇOVÁ</i> : ZÁKLADNÝ VÝSKUM V OBLASTI APLIKÁCIE VYBRANÝCH POZNATKOV KOGNITÍVNEJ NEUROVEDY DO TEÓRIE VYUČOVANIA FYZIKY.....	52
<i>M. ČULENOVÁ</i> : DIEŤA PREDŠKOLSKÉHO VEKU S RODIČOM VO VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY.....	63
<i>D. DANIEL</i> : PRVÉ KROKY VÝVOJA A PROCESU VALIDÁCIE TESTU ALGEBRICKÉHO MYSLENIA URČENÉHO PRE ŽIAKOV STREDNÝCH ŠKÔL.....	71
<i>S. GALLO</i> : VÝTVARNÝ PREJAV POD VPLYVOM ANIMOVANÉHO FILMU.....	86
<i>K. HORVÁTHOVÁ</i> : EFEKTIVITA MUZIKOTERAPIE ZAMERANÁ NA SPRÁVANIE U ĽUDÍ S MENTÁLNYM POSTIHNUTÍM.....	91
<i>K. CHALOUPKOVÁ</i> : VYUŽITÍ MODERNÍCH TECHNOLOGIÍ KE ZLEPŠENÍ DOVEDNOSTI TIMEMANAGEMENTU U ŽÁKŮ 2. STUPNĚ S SPU A ADHD.....	97
<i>J. JURÁŇ</i> : VÝZVY A PŘÍLEŽITOSTI: PŘIPRAVENOST ČESKÝCH STŘEDOŠKOLÁKŮ NA INTEGROVANÉ PŘÍROVĚDNÉ VZDĚLÁVÁNÍ.....	103
<i>P. KOUBOVÁ</i> : DIGITÁLNÍ KOMPETENCE UČITELŮ MATEŘSKÝCH ŠKOL V ČESKÉ REPUBLICE.....	110
<i>L. KOZMA</i> : MÍRA ZVĚDOMĚNÍ PEDAGOGICKÝCH KONCEPTŮ U DOBROVOLNÝCH PEDAGOGŮ VOLNÉHO ČASU V OBLASTI VÝCHOVY V PŘÍRODĚ V ČESKÉ TÁBORNICKÉ UNII, Z. S. – PROJEKT VÝZKUMU.....	116
<i>V. KRÁLOVIČOVÁ</i> : GENERÁCIA ALFA A ANGLICKÁ GRAMATIKA V DIGITÁLNO M VEKU KVÁZI-EXPERIMENT S GENERÁCI O U ALFA.....	121
<i>J. KRCHO</i> : VZÁJOMNÉ HODNOTENIE POMOC O U RUBRÍK AKO SPŮSOB HODNOTENIA ŽIAKOV PRI PRÁCI S EDUKAČNO U ROBOTIKO U.....	129
<i>B. LUKÁČOVÁ</i> : VZDELÁVACÍ A TVORIVÝ POTENCIÁL MÚZEA UMENIA ALBERTINA: ANALÝZA INTERAKTÍVNYCH VZDELÁVACÍH PROGRAMOV MÚZEA A HODNOTENIE NÁZOROV STREDOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTOV NA VÝSTAVU.....	139
<i>A. MARUNIAKOVÁ, K. IMREOVÁ, I. ILKO, V. PETERKOVÁ</i> : HODNOTENIE ÚROVNE ŠŤASTIA ŠTUDENTOV PEDAGOGICKEJ FAKULTY TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE: ANALÝZA POMOC O U OXFORDSKÉHO DOTAZNÍKA ŠŤASTIA.....	150
<i>R. MASAROVIČOVÁ</i> : TESTOVANIE ŽIAKOV SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI.....	157
<i>V. MORHÁČ</i> : VZDELÁVANIE DUŠE V UČENÍ PLATÓNA.....	165
<i>K. NÉMETHOVÁ</i> : VÝCHOVNÝ VPLYV DEJEPISU NA 2. STUPNI ŽŠ Z POHĽADU UČITELOV.....	

V BRATISLAVSKOM KRAJI.....	173
<i>V. NOVÁKOVÁ:</i> L. FEUERBACH AKO VYCHOVÁVATEĽ K ANTROPOCENTRIZMU. ANTROPOLÓGIA AKO CESTA K VÝCHOVE HUMANIZMU A TOLERANCII MULTIKULTÚRNEJ SPOLOČNOSTI.....	190
<i>T. PLANKA:</i> KULTÚRNA DIVERZITA A VÄZENSKÉ PROSTREDIE.....	196
<i>G. RAPOŠOVÁ:</i> KOMUNIKAČNÝ ASPEKT LINGVISTIKY V KONTEXTE KURIKULA JAZYKOVEJ EDUKÁCIE (DIACHRÓNNY POHĽAD).....	204
<i>K. RÓZSOVÁ WOLFOVÁ:</i> LITERÁRNE UČENIE A MÉDIÁ VO VYUČOVANÍ NEMČINY.....	208
<i>S. RUSZNYÁKOVÁ:</i> IDENTIFIKÁCIA PRÍNOSOV DIDAKTIKY ETICKEJ VÝCHOVY DO PREGRADUÁLNEJ PRÍPRAVY BUDÚCICH UČITEĽOV.....	215
<i>T. SMUTNÝ:</i> ZÁUJEM ŽIAKOV STREDNÝCH ŠKÔL O OBSAHOVÉ ZLOŽKY DEJEPISU AKTUÁLNY STAV POZNANIA A TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ.....	220
<i>L. ŠKODÁKOVÁ:</i> METODOLOGIE VÝZKUMU ARTETERAPIE VE STŘEDISCÍCH VÝCHOVNÉ PÉČE.....	225
<i>A. TARAJOVÁ:</i> SPRÁVNA VÝSLOVNOSŤ AKO DETERMINANT ZROZUMITEĽNOSTI.....	232
<i>N. TESLUKOVÁ:</i> POTENCIÁLNA SYNERGIA PRÍRODOVEDNEJ GRAMOTNOSTI A POZNÁVACIEHO ZÁUJMU O FYZIKU.....	238
<i>K. TVARŮŽKOVÁ:</i> MULTISENZORICKÁ STIMULACE JAKO CESTA K PODPOŘE SEXUALITY ŽEN S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	247
<i>V. VALCHÁROVÁ:</i> POTENCIÁL LITERÁRNÝCH TEXTOV VO VÝUČBE TALIANSKÉHO JAZYKA NA SLOVENSKU.....	253
<i>K. VESELÁ:</i> TRANZICE STUDENTŮ S PORUCHOU AUTISTICKÉHO SPEKTRA DO TERCIÁLNIHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	258

ÚVOD

Tohtoročné vydanie doktorandskej konferencie na Pedagogickej fakulte TU bolo vyznamenané niekoľkými prvenstvami. Po prvé, konferenciu spoluorganizoval aj Inštitút pre pedagogické vedy Viedenskej univerzity, teda konferencia mala presah aj do krajín, ktoré tradične označujeme za „západné“. S tým súvisí aj druhé prvenstvo, a tým bolo rokovanie v angličtine v plenárnej časti konferencie, vrátane dvoch hlavných prednášok profesorov práve z Viedenskej univerzity. Ďalším pozitívom je už niekoľký rok vysoká účasť doktorandov (42), ktorí sa priamo zapojili do prezentácií v sekciách (37), alebo sa zúčastnili ako poslucháči (5). Napokon, za zmienku stojí, že na podujatí mali vyrovnané zastúpenie české aj slovenské univerzity (z každého štátu po 6). Rozširujúci sa medzinárodný rozmer konferencie je pre nás povzbudením a zároveň záväzkom.

Plenárne prednášky pokryli širokú oblasť záujmu. Prof. Elisabeth Sattler predstavila konceptualizáciu semi-participatívneho výskumného projektu *Daring Emotions!* (Odvážne emócie!) a aj metodické a metodologické otázky výskumu. Projekt skúmal prítomnosť emócií v estetických a sociálno-politických dimenziách každodenných edukačných situácií. Skúmanie emócií vo vzdelávacom procese prebiehalo spoločne so žiakmi, učiteľmi, a študentmi učiteľstva, ako aj s umelcami a vedcami, a to z dvoch pohľadov: z pohľadu emócií vo vzdelávaní a z pohľadu vzdelávania o emóciách. Výskumný tím čelil otázkam ako: Ktoré emócie u žiakov a učiteľov vyvolávajú ich skúsenosti a stretnutia, ale aj obsah učiva a miesta v škole? Čo sa žiaci a učitelia explicitne a implicitne učia o emóciách v škole? Ako sociálne a inštitucionálne mocenské vzťahy ovplyvňujú emócie? Elisabeth Sattler umiestnila svoj výskum do oblasti psychologicko-pedagogicko-umeleckého prelínania. Jej prednáška v textovej podobe otvára tento zborník príspevkov.

Prof. Henning Schluß sa zaoberal históriou výchovy a vzdelávania v kurikulárnych i mimokurikulárnych súvislostiach, a to v zameraní na vyučovanie občianskej, náboženskej a etickej výchovy počas komunistického režimu (1945 – 1989) v bývalej Nemeckej demokratickej republike. Predstavil centralizovaný systém verejného vzdelávania založený na sovietskom modeli, ako tomu bolo vo všetkých krajinách východného bloku, vrátane bývalého Československa. Vyučovanie náboženstva sa v nemeckých socialistických školách najprv presunulo na popoludnie a v 50. rokoch bolo nakoniec zo škôl vykázané. Po diskusii na začiatku existencie NDR o tom, či má byť politická výchova všeobecným princípom vyučovania alebo osobitným predmetom, zvíťazila koncepcia samostatného predmetu s názvom "občianska náuka". Henning Schluß predstavil svoj výskum vyučovania etiky a náboženstva v Brandenbursku, pričom ukázal kritériá analýzy transformácie učebných osnov v priebehu niekoľkých generácií.

Obidvaja profesori súhlasili s pripojením [videozáznamov](#) a ich prezentácií k tomuto zborníku.

Konferencia doktorandov z oblasti vied o výchove a vzdelávaní mala široký tematický rozptyl. Účastníci boli rozdelení do tematických sekcií, počnúc sociálnou pedagogikou, resocializáciou a andragogikou, cez predprimárnu a špeciálnu pedagogiku, primárnu pedagogiku, jazykové vzdelávanie, prírodovedné vzdelávanie, odborové didaktiky, až po dejiny školstva a edukácie, či umelecké a estetické vzdelávanie. Okrem toho bola vytvorená jedna sekcia pre vedeckú odbornú činnosť pregraduálnych študentov pedagogiky a učiteľstva.

Predkladaný zborník príspevkov odzrkadľuje rozmanitosť výskumných tém, ale aj dokumentuje rôznu kvalitu spracovania jednotlivých štúdií. V každom prípade, príspevky prešli dvojitém recenzovaním, ktoré je zárukou splnenia nevyhnutných kvalitatívnych predpokladov pre publikovanie.

Andrej Rajský (editor)

SPRÁVNA VÝSLOVNOSŤ AKO DETERMINANT ZROZUMITEĽNOSTI

Adriána Tarajová

Abstrakt

Príspevok tematizuje problematiku (ne)zrozumiteľnosti v ústnej sfére komunikácie. Zameriavame sa na ústnosť, ktorej základom je počúvanie s porozumením ako receptívna zručnosť a hovorenie ako produktívna zručnosť. Získané výslovnostné automatizmy do veľkej miery ovplyvňujú schopnosť porozumenia auditívneho textu. Venujeme sa otázke, ako správna výslovnosť podporuje zrozumiteľnosť a zefektívňuje ústnu komunikáciu. Našu výskumnú otázku podporuje aj doterajší výskum o zrozumiteľnosti reči u pacientov s Parkinsonovou chorobou, ktorého výsledky budú marginálne prezentované aj v našom príspevku. Cieľom nášho výskumu nie je presadzovať normatívnu dokonalosť, ale zdôrazniť význam správnej výslovnosti v kontexte osvojovania si cudzieho jazyka a jej zásadný vplyv na zrozumiteľnosť komunikácie.

Kľúčové slová: zrozumiteľnosť, ústnosť, výslovnosť

ÚVOD

Príspevok ponúka stručný náhľad do témy našej potenciálnej dizertačnej práce, ktorá sa zaoberá zrozumiteľnosťou v ústnej sfére komunikácie. Bohušová označuje zrozumiteľnosť za najvyššiu kategóriu efektívnej komunikácie (2025). Táto kategória sa v súčasnosti dostáva do popredia lingvistického výskumu. Je to inovatívny a do budúcnosti veľmi perspektívny objekt vedeckého záujmu. Zrozumiteľnosť sa v súčasnosti skúma hlavne v písomnej komunikácii (preto je už zaužívaný anglický pojem *easy-to-read language*, ľahko čitateľný jazyk). Zrozumiteľnosť v ústnej sfére komunikácie môže do veľkej miery závisieť od správnej výslovnosti. V tomto kontexte vystupuje správna výslovnosť ako kľúčov determinant – teda faktor, ktorý významne ovplyvňuje mieru porozumenia hovoreného prejavu. To je obzvlášť dôležité pri používaní iného jazyka než materinského. Nesprávna výslovnosť môže viesť k narušeniu komunikácie a sťaženiu porozumenia, čo môže mať za následok nezrozumiteľnosť prejavu. Tento príspevok poskytuje pohľad na tri kľúčové pojmy nášho výskumu, ktorými sú zrozumiteľnosť, ústnosť a výslovnosť, pričom ich dáva do vzájomného vzťahu.

ZROZUMITEĽNOSŤ

Tému zrozumiteľnosti a ľahšej zrozumiteľnosti do slovenskej lingvistiky a translológie prináša profesorka Zuzana Bohušová v rámci projektu *VEGA 1/0549/22 Accessible! Lingvistika ľahko zrozumiteľných jazykov / Linguistics of easy to understand languages*. Jedným z výsledkov tohto projektu je agregácia webových stránok k téme zrozumiteľnosti a webových stránok, ktoré sú napísané v „zrozumiteľnom jazyku“ a ich rozdelenie podľa rôznych kritérií. Vznik takýchto konceptov na zvýšenie a podporu porozumenia, teda tzv. zrozumiteľného jazyka (v nemčine známe ako *Einfache Sprache*, v angličtine *Plain language*) je reakcia na potrebu a túžbu človeka rozumieť. V textoch, ktoré sú produkované v ľahkom jazyku sa autor vyhýba takým jazykovým prostriedkom, ktoré sú náročné. V textoch sa nevyskytujú zložité vetné konštrukcie, slovná zásoba sa vyberá cielene, pričom sa úplne eliminujú cudzie slová a odborná terminológia. Namiesto abstraktných pojmov, opisného jazyka a metafor sa

používajú konkrétne pojmy. Dnes má takýto jazyk aj pravidlá, podľa ktorých texty v ľahkom jazyku vznikajú. Takéto pravidlá knižne spracovala napríklad profesorka a riaditeľka výskumného centra pre ľahký jazyk (z nemčiny *Leichte Sprache*), Christiane Maaß v publikácii *Leichte Sprache Das Regelbuch Barrierefreie Kommunikation, Ľahký jazyk, príručka bezbarierovej komunikácie* (2015).

Cieľom ľahko zrozumiteľných textov je podpora zrozumiteľnosti. V jazykovom kontexte sa zrozumiteľnosť chápe ako miera kvality signálu a hlasitosti, respektíve pomer signálu k šumu hovorenému prejavu na umožnenie dekódovania. Všeobecne zrozumiteľnosť označuje subjektívnu mieru zmysluplného využitia recipientom. Zrozumiteľnosť však závisí aj od istých kognitívnych predpokladov prijímateľa. Veľkú úlohu zohráva jeho jazyková kompetencia, situačné a kontextové predpoklady (kontextualizmus) alebo jeho všeobecné vedomosti. Ak aj adresát vyhodnotí výpoveď ako pochopenú, nemusí to automaticky znamenať, že jeho interpretácia zodpovedá zámeru autora. Zrozumiteľnosť môže byť podporená, ak je výpoveď alebo text (obsahovo, štylisticky...) prispôbený adresátovi, t. z., berie do úvahy cieľovú skupinu (Glück, Rödel, 2024, str.376). Zrozumiteľnosť je základom pre porozumenie a komunikáciu.

ÚSTNOSŤ

Všeobecne sa uznáva a viacerí jazykovedci to potvrdzujú, že jazyk je hlavným, celospoločenským a univerzálnym prostriedkom na dorozumievanie sa (Černý, 1996). Primárnym a súčasne najdôležitejším významom jazyka je jeho dorozumievacia funkcia. Ďalšie uvažovanie smeruje k pojmu komunikácia (z lat. *communicatio*, čo znamená prenos), ktorý Žilka definuje ako istý prenos obsahu od vysielateľa správy k jej príjemcovi, a to prostredníctvom signálov. Tieto signály môžu mať rôznu podobu, najčastejšie grafickú (písomná komunikácia) alebo akustickú (ústna forma komunikácie) (Žilka, 1987). Tieto formy komunikácie sú si rovnocenné, avšak, ak sa pozrieme na vývin komunikácie z hľadiska diachrónneho, prichádzame na to, že primárnosť prináleží ústnosti, nie písomnosti (Bohušová, 2016). Ústny komunikát ako súčasť diskurzu je produkt rozprávania (produktívna jazyková zručnosť) a počúvania (receptívna jazyková zručnosť). Na to, aby dorozumievanie mohlo fungovať, je potrebné, aby bola zabezpečená bezchybná produkcia, ako aj správna recepcia. Ako ľudstvo disponujeme artikulačnými a auditívnymi predpokladmi na to, aby sme boli schopní správne produkovať a následne vnímať a porozumieť jazykovým signálom, ktoré nesú istú informáciu. Pomocou nasledujúceho lineárneho komunikačného modelu popisujem ďalej proces ústnej komunikácie.

Schéma 1: Lineárny komunikačný model

Tento komunikačný model je lineárny a pre naše účely výrazne zjednodušený. V praxi to, samozrejme neprebíha jednosmerne. Niekedy dokonca, napríklad ak ide o tlmočenie, je prítomný ešte ďalší transfer, čo tak isto ovplyvňuje zrozumiteľnosť komunikácie a prenos informácie. Dochádza tam pri kombinácii jazykov aj zručností. Keď sa držíme lingvistického pohľadu na ústnu sféru komunikácie je viditeľné, že na ústnej komunikácii sa podieľajú tri zložky: odosielateľ, prijímateľ a výraznú rolu – ak ide o zrozumiteľnosť – zohráva aj komunikačný kanál.

Komunikácia začína u odosielateľa, ktorý musí mať rečové a artikulačné orgány a istú jazykovú kompetenciu, vďaka čomu môže ústne podávať sled informácií. U expedienta zohráva kľúčovú úlohu rétorika. Už v antickej rétorike existoval pojem *decorum*. Tento pojem pokrýva uplatňovanie kritérií jasnosti, zrozumiteľnosti, primeranosti vyjadrenia, jazykovú správnosť či estetickú kvalitu textu (Slančová, 1999, str. 109). U rečníka determinuje potenciál zrozumiteľnosti prozodická paralingvistika. Jeho obsah môže byť zdeformovaný, ak má logopedické defekty reči, ak nevhodne pracuje s prozodickými javmi alebo má narušené psychofyziologické vlastnosti.

Ak by boli všetky kritériá zrozumiteľnosti u hovoriaceho dodržané, stále môže byť obsah zdeformovaný. Informácia prechádza cez komunikačný kanál. Materiálny nosič zvuku patrí do akustiky. Priestorová akustika sa vo svojom vednom odbore zaoberá zrozumiteľnosťou. Jej cieľom je zabezpečiť dobrú počuteľnosť zvuku tak, aby bola výpoveď (niekedy môže ísť aj o neverbálny prenos zvuku) zrozumiteľný pre poslucháča. Vytvárajú bezchybné „pracovné podmienky“ pre hudobníkov, spevákov, hercov alebo rečníkov na javisku. Priestorová akustika pri hodnotení zrozumiteľnosti hovoreného slova používa kritéria STI (Speech Transmission Index) a RASTI (Rapid Speech Transmission Index), pomocou čoho dokáže graficky znázorňovať zrozumiteľnosť (Daníhelová, 2008, str. 117).

V starovekom Grécku bol na Peloponéze postavený amfiteáter Epidauros. Je to jedno z najlepšie zachovaných starovekých divadiel. Jeho akustické vlastnosti sú dodnes predmetom výskumu, a to najmä z hľadiska prenosu reči. Je charakteristický polkruhovým tvarom hľadiska, ktorý zabezpečuje rovnomernú distribúciu zvuku, čím sa eliminujú akustické tieňe a zároveň sa znižuje riziko oslabenia hovoreného prejavu (Daníhelová, 2008, str. 117).

Obrázok 1: Amfiteáter v Epidaure

(Zdroj: H.R. Goette *View of the theater of Epidauros in Greece*. Získané od: [<https://blogs.getty.edu/iris/ancient-greek-theaters-seen-from-the-sky/>]

Z lingvistického uhlu pohľadu je zásadné, že primárnym faktorom ovplyvňujúcim zrozumiteľnosť reči v komunikačnom kanále je priamy zvuk, teda zvuková vlna, ktorá sa šíri bez prekážok od hovoriaceho k poslucháčovi. Tento faktor je v divadle Epidauros optimalizovaný tak, aby reč ostala jasná a zreteľná aj na väčšie vzdialenosti. Okrem priameho zvuku však zohrávajú významnú úlohu aj odrazy zvuku, ktoré vznikajú pri interakcii zvukových vln s okolitými architektonickými prvkami. Odrazy z blízkych plôch, napríklad z čelnej scény, podporujú internzitu zvukového signálu a pomáhajú zvýrazniť rečové segmenty,

čo je zásadné pre percepciu a dekodovanie hovoreného textu. Táto štruktúrna vlastnosť starovekých divadiel naznačuje, že už antickí architekti intuitívne pracovali s princípmi akustiky tak, aby podporili optimálnu zrozumiteľnosť hovoreného prejavu (porov. Danihelová, 2008, str. 118).

Tretou zložkou uvedenej schémy (Schéma 1) je prijímateľ. V komunikácii sú u recipienta očakávané funkčné sluchové orgány a jazyková kompetencia zhodujúca sa s tou, ktorú má expedient. Ak hovoríme o komunikácii, za bežných okolností je každá komunikačná strana tak producentom, ako aj recipientom obsahu. Zlepšovanie si vlastných produktívnych zručností, v ústnej komunikácii výslovnosť, priamoúmerne ovplyvňuje zlepšovanie receptívnej zručnosti, porozumenia pri počúvaní.

VÝSLOVNOSŤ

Výslovnosť je hlavný objekt výskumu dvoch príbuzných lingvistických vied – fonetiky a fonológie. Tieto disciplíny sa navzájom dopĺňajú, ale koncentrujú sa na výslovnosť z iného hľadiska. Fonetika je interdisciplinárna veda, čiastočne patrí do lingvistiky a čiastočne do fyziky. Opisuje artikulačnú, akustickú a auditívnu stránku ľudskej reči a skúma fyzické danosti. Skúma fyziologickú činnosť rečových orgánov počas hovorenia, popisuje tvorenie hlasu, slabík, akustické vlastnosti hlások, artikuláciu a podobne. Je to podporná disciplína fonológie, ktorá sa zaoberá napríklad dištinktívnou funkciou a minimálnymi párami (Pallová, 2008, str. 7).

Nesprávna výslovnosť v sťažených podmienkach nepodporuje zrozumiteľnosť. Možno to pozorovať v rôznych situáciách každodennej komunikácie, ako napríklad:

- cudzom prízvuku,
- artikulácii dieťaťa pri osvojovaní si jazyka,
- speve,
- pri poruchách reči,
- a ďalších.

Artikulácia je jedným z rozhodujúcich faktorov pri zrozumiteľnosti. Tá sa merala aj u pacientov s Parkinsonovou chorobou, u ktorých bola prítomná afázia. Afázia je pokles alebo úplná strata schopnosti produkovať alebo pochopiť reč (prípadne oboje), ktorej príčinou je poškodenie funkcie špecifických centier v mozgu (Kociová, Homzová, 2009, str. 82).

V nasledujúcej časti citujem odsek zo štúdie *Zrozumiteľnosť reči a klinické parametre u pacientov s Parkinsonovou chorobou* z roku 2018, ktorá ponúka pohľad na klinické aspekty reči.

*„Parkinsonovu chorobu (PCH) veľmi často sprevádza aj **motorická porucha reči** – hypokinetická dyzartria. Táto porucha reči sa vyznačuje rôznymi symptómami vo **fonácii**, v **artikulácii** a **rezonancii**, ale najmarkantnejšie sa manifestuje postupne sa zhoršujúcou zrozumiteľnosťou reči, ktorá výrazne zhoršuje kvalitu života týchto pacientov.“* [...] „Výskumy uvádzajú, že 70–90 % pacientov s PCH má **ťažkosť s hlasom** a u 45–55 % sa vyskytujú **zmeny v reči** [4–5]. Reč pacientov s PCH býva **monotónna** s možnými počiatočnými **pauzami** ako následok rigidity svalov. Nasleduje **unáhlený nepresný rečový prejav s paliláliou** – opakovaním slabík či slov. **Dych** pacientov býva nedostatočný a prerušovaný z dôvodu prerušenia hybnosti dýchacích svalov, hlasový prejav môže byť oslabený až do afónie. **Prejav sa buď spomaľuje** až do zastavenia **alebo** naopak **zrýchľuje do nezreteľného brblania**. Vo výskume Harteliusovej a Svenssona na vzorke 230 pacientov 70 % z nich uviedlo, že ich reč alebo hlas sú horšie ako v čase nástupu ochorenia [7]. Niektoré z hlavných problémov, na ktoré sa títo ľudia sťažovali, súviselo s hlasom – **slabý** (61 % uviedlo tento problém), **zachrípnutý** (32 %) či **monotónny hlas** (17 %). Medzi ďalšie časté problémy patrili **nepresná artikulácia** (36

%) a ťažkosti s iniciáciou rečovej produkcie (27 %). U pacientov s PCH viacerí autori popisujú zvýšený výskyt dysfluencií ako u intaktných osôb. Tieto sa rozdeľujú na patologické – tzv. dysfluencie ako pri **zajakavosti** (*stutter -ing dysfluencies*) – **repetície slabík a jednoslabičných slov, prolongácie, bloky, tiché pauzy, prerušenia slov**. Druhú skupinu tvoria typické dysfluencie (*typical dysfluencies*) – **hezitácie, interjekcie, opravy, nekompletné slovné zvraty, opakovanie viacslabičných slov a slovných zvrátov**, ktoré bežne nachádzame aj v reči zdravých ľudí.“ (Mičianová a kolektív, 2018, str. 587).

Na základe tohto zdroja chcem poukázať na to, že všetky prejavy, ktoré sú u pacientov pozorovateľné majú čisto foneticko-fonologický aspekt. Vychádzame z toho, že recipient je zdravý a snaží sa porozumieť. Nedostatky vidíme iba pri producentovi reči a už to spôsobuje obrovskú nezrozumiteľnosť.

Edith Zeile (2016) vo svojej publikácii *Deutsche Phonetik für Ausländer / Nemecká fonetika pre cudzincov* píše o tom, aký šok zažívajú učiaci sa nemčinu po príchode do nemecky hovoriacej krajiny, keď počujú autentický jazyk. Pred príchodom majú ľudia veľké očakávania, pretože prichádzajú s perfektnými jazykovými znalosťami a domnievajú sa, že dokážu bezproblémovo komunikovať v pre nich cudzom jazyku. Z prvého pokusu o rozhovor zisťujú, že im vôbec nie je rozumieť, lebo hovoria cudzím prízvukom a zároveň oni nerozumejú komunikačnému partnerovi. Až tu prichádzajú na to, aká veľmi dôležitá je výslovnosť.

Keď si dieťa začína osvojovať jazyk, nehovoríme o vyučovacom procese, ale o osvojení si materinského jazyka. Učenie sa prebieha podvedome a prirodzene bez umelého vytvárania situácií, v ktorých sa má jedinec jazyk naučiť. Ak je človek schopný naučiť sa svoj materinský jazyk od reči k jazyku, je schopný naučiť sa tým istým spôsobom aj ďalší jazyk (Ballweg, Drumm a spol., 2013).

Otázkou zostáva, prečo je napriek menovaným skutočnostiam ešte stále potláčané zaradenie kvalitného fonetického tréningu do raného osvojovania si cudzích jazykov.

ZÁVER

Texty, ktoré vznikajú prostredníctvom ústnej komunikácie sú prirodzene spontánne, plynú rýchlo a na rozdiel od textov písomných nezvyknú byť štylisticky perfektné (Bohušová, 2016). Pri ústnej komunikácii v cudzom jazyku často dochádza dokonca ku gramatickým i výslovnostným chybám, a to môže výrazne sťažovať recipientovi porozumenie. V príručkách, výskumoch, ako aj v cudzojazyčnom vyučovaní, hlavne v rámci nemčiny ako cudzieho jazyka sú oblasti ústnej komunikácie a výslovnosti relatívne zanedbávané. Ich jedinečnosť, ako aj význam sa často podceňujú. Preto je potrebné aj vo vyučovaní cudzích jazykov vyzdvihnúť prioritu ústneho prejavu pred písomným.

Literatúra

- BOHUŠOVÁ, Z. 2016. *Aspekte der Mündlichkeit*. 1. vyd. Nümbrecht: KIRSCH-VERLAG.
- BOHUŠOVÁ, Z. 2025. *Verständlichkeitsbegriff – eine alchemistische Aufgabe. Mit Exemplifikationen in slowakischer Sprache*. (Publikácia v príprave).
- ČERNÝ, J. 1996. *Dějiny lingvistiky*. 1. vyd. Olomouc: Votobia.
- DANIHELOVÁ, A. 2008. *Moderné spôsoby hodnotenia priestorov z pohľadu akustiky*. In *Tvorivý učiteľ fyziky*, Smolenice, s. 116–121.
- GLÜCK, H., RÖDEL, M. (Hrsg.). 2024. *Metzler Lexikon Sprache*. 6., aktualisierte und überarbeitete Auflage. J.B. Metzler. <https://doi.org/10.1007/978-3-476-05985-7>.

KOCIOVÁ, K., HOMZOVÁ, P. 2009. *Afázia a komunikácia s pacientmi s afáziou*. In *Molisa 6: medicínsko-ošetrovateľské listy Šariša*, Prešov, s. 82–85. ISBN 978-80-555-0048-5.

MAAß, CH. 2015. *Leichte Sprache. Das Regelbuch barrierefreie Kommunikation*. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf. 184 S. ISBN 978-3-643-12907-9.

MÍČIANOVÁ, E., STRAKA, I., KUŠNÍROVÁ A., VALKOVIČ, P., CSEFÁLVAY, Z. 2018. *Speech intelligibility and clinical parameters in patients with Parkinson's disease*. In *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie* 81/114(5), s. 586–592. <https://doi.org/10.14735/amcsmn2018586>.

SLANČOVÁ, D. 1999. *Quo vadis, Stylistics?* In *Jazykovedný časopis* 50(2), s. 101–111. (Bratislava). 1999. Dostupné na internete: https://www.juls.savba.sk/ediela/jc/1999/2/jc1999_2.pdf#page=22. (Cit. 14. 3. 2025).

ZEILE, E. 2016. *Deutsche Phonetik für Ausländer*. Aachen: Shaker Media.

ŽILKA, T. 1987. *Poetický slovník*. 2. dopl. vyd. Bratislava: TATRAN. (Čítanie študujúcej mládeže).

Autor

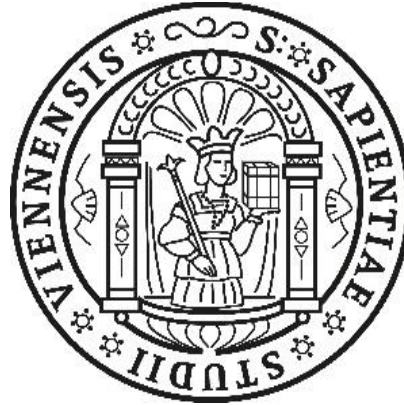
Mgr. Adriána Tarajová

Katedra germanistiky

Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 51, 974 01 Banská Bystrica

adriana.tarajova@umb.sk

JUVENILIA PAEDAGOGICA

2025

**Aktuálne teoretické a výskumné otázky pedagogiky
v konceptoch dizertačných prác doktorandov**

ISBN 978-80-568-0732-3

© TRNAVSKÁ UNIVERZITA, PdF TRNAVA, 2025